

ЩОДО ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

Розглядаються питання розвитку страхових компаній в Україні, їх роль у забезпеченні соціальної та економічної свободи населення. Акцентується на тому, що виконуючи захисні функції, страхові компанії самі потребують захисту. Наголошується, що формування ефективної моделі захисту страхових компаній вимагає всебічного теоретичного та методологічного обґрунтування їх діяльності.

Ключові слова: безпека страхової компанії, страховий ринок, ринок страхових послуг, загрози страховим компаніям.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні спостерігаються протиріччя у тенденціях економічного розвитку. Насамперед немає єдиності поглядів серед науковців щодо моделі економічного розвитку держави.

Частина науковців підтримує постулат, згідно якого всі проблеми економічного розвитку здатна вирішити «невидима рука» ринку. Інша частина науковців, думку яких підтримують і автори, вважає, що все-таки в окремих випадках економічний розвиток країни повинен корегуватись державними інструментами. Це підтверджено розвитком кризових ситуацій у світовій економіці, де державні органи вимушені були взяти на себе виконання регулювальних функцій. Адже саме усунення адміністрації провідних країн світу від виконання своїх регулювальних функцій призвело, на думку авторитетних науковців, до розладів економіки багатьох країн. Тут неможливо ігнорувати думку академіка А. Чухна, який пише: «У Декларації саміту «Групи 20» наголошено, що ані політики, ані відповідні державні регулюючі і контролюючі органи належним чином не врахували і не вживали заходів проти зростаючих ризиків на фінансових ринках, не аналізували фінансові інновації та їх наслідки, не проводили системних дій щодо регулювання економіки як на національному, так і на світовому рівнях. Унаслідок цього сучасна фінансова криза набула такого масштабу і гостроти, що стала, по суті, головною загрозою. Учені-економісти розуміють, що криза фінансово-економічна, але особливо акцентують увагу на загрозах з її фінансового боку» [5, с. 14].

З висловлювань академіка А. Чухна можна зробити два важливі висновки: по-перше, однією з причин кризи є самоусунення державних

регулювальних і контрольних органів від виконання своїх функцій; по-друге, криза має чітко виражені фінансові аспекти, що безпосередньо стосується і страхових компаній як складових фінансової системи, а тому дослідження їх безпекових аспектів має як теоретичне, так і практичне значення.

Стан дослідження. Вивчення існуючих літературних джерел дає підставу стверджувати, що питання безпеки страхових компаній в Україні знаходиться в зародковому стані. Якщо проблемам безпеки держави та підприємств, в тому числі і банків, присвячено велику кількість наукових публікацій, то питанням безпеки страхових компаній – практично одиниці наукових розвідок. Серед вітчизняних дослідників цієї проблеми слід відзначити праці М.М. Єрмошенка, А.І. Сухорукова, О.А. Кириченка, С.М. Ільшанка, Е.О. Батасової.

Мета дослідження. Проаналізувати вплив основних чинників розвитку страхового ринку України на ефективність та фінансову безпеку страхових компаній, обґрунтувати класифікацію загроз фінансовій безпеці страховиків та уточнити окремі категорійні дефініції, які розкривають сутність страхових процесів.

Виклад основних положень. Загальні проблеми розвитку і функціонування страхування як економічної системи достатньо висвітлені в працях С.С. Осадця, Д.В. Полозенка, В.Д. Базилевича та К.С. Базилевич, О.Д. Заруби, М.С. Клапківа, С.А. Навроцького, О.О. Слюсаренко, О.О. Гаманкової, М.В. Мниха, Т.А. Говорушко та інших.

Необхідність поглибленого дослідження економічної природи страхування зумовлено реаліями ринкових перетворень в Україні. Актуальність даного питання ґрунтовно аргументовано О.О. Гаманковою: «Ринкові трансформації в Україні визначили нову роль страхування в соціально-економічному житті суспільства. За історично незначний проміжок часу в цій сфері відбулися настільки радикальні зміни, що вітчизняна наукова думка виявилася не готовою не тільки до їх передбачення, а і до відповідного реагування на них. Не готовою також і через те, що сформована за радянських часів в умовах державної страхової монополії, відірвана від світових страхових процесів, вона зовсім не відповідає новій економічній дійсності. У вітчизняному страхуванні накопичилися проблеми методологічного, теоретичного, прикладного характеру, котрі потребують свого наукового осмислення та розв'язання, без чого не можливо рухатися уперед. Йдеться не тільки про суто наукові проблеми.

Відсутність стрункої теорії, відпрацьованого понятійного апарату породжує й цілу низку проблем, які супроводжують практичну

діяльність вітчизняних страховиків; заважають створенню ефективного страхового законодавства; перешкоджають формуванню досконалого ринкового середовища у цій сфері; унеможливають ефективне державне втручання у страхові процеси; ускладнюють розуміння цих процесів з боку іноземних партнерів» [1, с. 5].

Аналізуючи різні трактування економічної природи страхування, можна констатувати, що страхування насамперед є економічними відносинами.

У підручнику «Страхування» під редакцією О.С. Осадця наводиться наступне визначення поняття «страхування»: «Страхування – це двосторонні економічні відносини, які полягають у тому, що страхувальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі (чи третій особі) у разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплат з боку страховика, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає превентивні заходи, спрямовані на зменшення ризику, а при потребі перестраховує частину своєї відповідальності» [4, с. 24].

З більш філософських та лаконічних позицій дає визначення категорії страхування О.О. Гаманкова: «Страхування – це економічна категорія, яка виражає відносини розподілу та обміну, що виникають між учасниками формування, розподілу та використання цільових грошових фондів, призначених для забезпечення страхового захисту» [1, с. 47].

Оцінюючи наведені два трактування сутності страхування, приходимо до наступного висновку: більш об'єктивним, таким, що ширше розкриває сутність страхування є визначення, що міститься в підручнику під редакцією С.С. Осадця.

Змістовна перевага даного визначення полягає в тому, що воно наголошує на інвестиційній складовій страхування – ефективному розміщенні резервів.

Аналізуючи такі змістові категорії як страховий ринок і ринок страхових послуг, вважаємо першу категорію більш широкою, яка відображає не лише надання страхових послуг, але й наявність банківських металів, акцій і облігацій, нерухомого майна, інвестицій в економіку [3, с. 133].

В той же час трактування сутності страхування О.О. Гаманковою, на наш погляд, скоріше відповідає ринку страхових послуг.

Для більш переконливої ілюстрації ринкових властивостей страхування як економічної категорії доцільно навести кілька

базових ознак, які відрізняють його від інших категорій у ринковій економіці:

- об’єктивні умови виникнення ризиків;
- наявність страхового інтересу в процесі захисту наслідків ризику;
- формування та використання специфічного фонду грошових коштів – страхових резервів;
- поповнення страхових резервів за рахунок інвестиційної діяльності;
- інверсія страхового циклу, яка полягає у передоплаті страхового захисту щодо виплати страхового відшкодування;
- функціонування спеціалізованих установ (страхових компаній), які здійснюють страховий захист.

З’ясовуючи сутність такої економічної категорії як страхування, є всі підстави стверджувати, що страхування є специфічним видом господарської діяльності спеціалізованих установ, пов’язаних із формуванням грошових фондів за рахунок сплати страхових внесків юридичними і фізичними особами з метою покриття їх можливих втрат у разі настання страхових випадків.

Важливою особливістю страхових фондів є їх поповнення внаслідок ефективного розміщення тимчасово вільних коштів на фінансовому ринку.

Тракування страхування не як простої фінансової операції, що пов’язана із відшкодуванням збитків суб’єктам господарювання, а як складної економічної системи ринкової інфраструктури, дасть змогу налагодити ефективну, притаманну ринковим умовам господарювання, систему страхування.

Страховим установам, як і будь-яким суб’єктам господарювання в ринкових умовах, загрожують несприятливі ситуації, різноманітні ризики. Поняття ризику пов’язується з усвідомленням небезпеки, загрози, ненадійності, невизначеності, непевності, випадковості та збитку.

Ситуація, що склалася в науковому забезпеченні формування системи фінансової безпеки страхових компаній, свідчить про прорахунки концептуального характеру.

Від чіткого визначення сутності фінансової безпеки страхової компанії залежить: визначення і класифікація загроз; формування системи забезпечення фінансової безпеки; з’ясування і формулювання завдань і функцій системи безпеки.

Для потреб успішного управління фінансовою безпекою страхових компаній доцільно групувати загрози на зовнішні та внутрішні. Класифікацію загроз страховим компаніям наведено в таблиці.

Основні загрози фінансовій безпеці страхових компаній

№ з/п	Зовнішні загрози	Внутрішні загрози
1.	Відсутність дієвих міжнародних інституцій з контролю за розвитком господарських систем	Відсутність державної концепції розвитку страхової справи
2.	Глобалізація економічного розвитку	Низький рівень кваліфікації кадрів
3.	Відсутність координації у фінансовому законодавстві	Низький рівень страхових виплат
4.	Нерівномірний економічний розвиток регіонів.	Нечітка система страхових відшкодувань
5.	Недобросовісна конкуренція	Недостатнє рекламне забезпечення
6.	Нестійкість нормативно-правової бази	Витік конфіденціальної інформації
7.	Несприятлива криміногенна ситуація.	Втрата довіри у населення
8.	Порушення екологічної рівноваги	Бідність населення
9.	Політична нестабільність	Низький рівень економічної грамотності населення

З метою забезпечення фінансової безпеки страхових компаній необхідно суттєво підвищити ефективність їх діяльності. Для цього в своїй практичній роботі страховим компаніям доцільно орієнтуватися на реалізацію основних чинників стимулювання розвитку страхового ринку в Україні. На нашу думку, основні чинники, які нині визначають розвиток вітчизняного ринку страхування, можна систематизувати у такі дві основні групи: ті, що характеризують попит населення на страхові послуги (недовіра до страховиків, низька платоспроможність потенційних покупців страхових продуктів, недостатня інформованість про розвиток страхового ринку та наявні страхові продукти тощо) та ті, що стосуються діяльності страхових компаній (рис.).

У другій групі, на нашу думку, можна виокремити внутрішні та зовнішні чинники. Існування внутрішніх чинників залежить винятково від політики та менеджменту страхових компаній, зовнішніх – є наслідком недостатньої ефективності державного регулювання страхової діяльності. Недовіра до страховиків, низька платоспроможність потенційних покупців страхових продуктів та недостатня інформованість про розвиток страхового ринку та наявні страхові продукти – це основні причини першої групи, що стримують розвиток українського страхового ринку.

Рис. Основні чинники розвитку страхового ринку України

Джерело: розроблено О.Й. Жабинець.

Незважаючи на більш ніж двадцятилітню історію функціонування страхового ринку України, недовіра до страхових компаній значної кількості громадян, яка виникла ще на початку 90-х років минулого століття, за даними соціологічних досліджень продовжує виступати потужним стримувальним фактором розвитку. На нашу думку, недовіра до страхових компаній пов'язана з низькою страховою культурою нашого населення, яка, своєю чергою, є наслідком його (населення) матеріальної незабезпеченості. Тобто, навіщо цікавитися страховими продуктами та їх ціною, якщо немає можливості їх придбати (зв'язок: невелика платоспроможність – низька страхова культура). В такому

випадку найлегше казати про недовіру до страховиків або про низьку якість страхових послуг, аби не акцентувати увагу на своїх незнаннях елементарних основ страхування та реальних процесів, що відбуваються в страховому секторі економіки (зв'язок: низька страхова культура – недовіра до страхових компаній). Тим більше, що на сьогоднішній день інформаційно-аналітичне забезпечення страхової діяльності представлено достатньо великим комплексом інформативних систем (журналами «Страхова справа», «Финансовые услуги», інтернет-сторінками страховиків тощо), якими при бажанні завжди можна скористатися, а завітавши до страхової компанії, – одержати повну та вичерпну інформацію про її діяльність.

Недовіра, на нашу думку, іде від елементарного незнання. В той же час, незнання, або небажання знати, спричинене низькою купівельною спроможністю.

З вищенаведеного можна зробити висновок, що один з ключових чинників, який гальмує розвиток вітчизняного страхового ринку, криється у відсутності можливості придбати страховий захист, що, своєю чергою, є наслідком фінансово-економічної нестабільності та недостатнього рівня соціально-економічного розвитку нашої держави.

Дійсно, хіба може пересічний громадянин України дозволити собі придбати страховий захист, якщо за попередніми даними Державної служби статистики у 2011 р. в Україні середньомісячний наявний дохід у розрахунку на одну особу становив всього 1770,8 грн., а середньомісячна заробітна плата – 2 633 грн. [2]. Слід зауважити, що проблеми недостатності фінансових ресурсів характерні і для підприємств, незважаючи на те, що страховий ринок більше працює з юридичними, аніж фізичними особами.

Друга група чинників визначається проблемами функціонування страхових компаній. На нашу думку, їх можна розділити на внутрішні та зовнішні. Існування перших залежить виключно від політики та менеджменту страхових компаній (недостатній рівень кваліфікації кадрів, відсутність середньо- та довгострокового планування, низький рівень маркетингу та реклами тощо), других – є наслідком неефективності державного регулювання страхового ринку України (недокапіталізація страховиків, недосконалість нормативно-правової бази, галузевий монополізм, порушення чинного законодавства, надмірна кількість видів обов'язкового страхування тощо).

Страховий ринок динамічно розвивається, а тому потребує все більше і більше працівників, особливо страхових агентів. Проблеми кадрового забезпечення агентських мереж деякі страховики, зокрема ПрАТ СК «PZU Україна», ПАТ СК «Універсальна» та ін.,

вирішують через створення власних шкіл з підготовки страхових агентів [1, с. 243].

Такий підхід, на нашу думку, має ряд недоліків. Так, якщо у вузі на підготовку спеціаліста зі страхування витрачається, як правило, 4–5 років, то в страховій компанії такого «спеціаліста» «зліплюють» за 2–3 тижні. Крім того, у більшості вітчизняних страхових компаній навчання страхових агентів покладається на штатних працівників, які змушені відкладати свою поточну роботу і витрачати час на підготовку нового «спеціаліста», який (що дуже часто трапляється) може пропрацювати в страховій компанії всього місяць чи два, не говорячи навіть про якість такої підготовки. Адже якісно та професійно навчити – це теж мистецтво. А де взяти такого спеціаліста зі страхування, який був би ще й професійним викладачем?

Крім того, на посади страхових агентів (для економії витрат на заробітну плату) часто беруть пенсіонерів та студентів, яких сьак-так навчивши, відправляють «завойовувати ринок». Про яку тоді професійність можна говорити, якщо до потенційного клієнта приходять непрофесіонали, які часто не володіють основними страховими поняттями та термінами?

Чи зможуть такі «спеціалісти» сприяти відновленню довіри до страхових компаній (зв'язок: низький рівень кваліфікації кадрів – недовіра до страховиків)?

Як свідчать соціологічні дослідження, відсутність бачення середньо- та довгострокових перспектив керівництвом багатьох страхових компаній призводить до хаотичності розвитку таких страховиків, що супроводжується частими змінами курсу та непослідовністю страхового менеджменту.

Топ-менеджери у більшості випадків не допускаються до процесу прийняття кінцевих рішень і не є достатньо зацікавленими в результатах діяльності компанії, тим більше – довгострокових. Тому, аби вижити у зростаючій конкурентній боротьбі за клієнта страховики повинні навчитися чітко позиціонувати себе на ринку страхових та фінансових послуг загалом і планувати свій розвиток принаймні на декілька років наперед.

Незначний рівень маркетингу та реклами також не сприяє розвитку страхового сектора економіки України. У зв'язку з тим, що інтенсивне застосування маркетингових технологій у страхуванні розпочалося порівняно недавно, то системі маркетингу в страховій діяльності ще не приділяється належна увага. Хоча деякі зі страхових компаній все ж намагаються застосовувати комплекс маркетингових технологій з метою вивчення потреб ринку, розробки конкурентоспроможних

страхових продуктів для конкретних категорій споживачів, впровадження раціональних форм реалізації цих продуктів за належного сервісу та реклами.

Слід зауважити, що нематеріальність страхових продуктів позбавляє можливості рекламувати їх традиційними методами, тобто у вигляді просторового зображення, що ускладнює процес передачі потенційному споживачеві основних кількісних та якісних характеристик страхового продукту.

Ситуація також ускладнюється відсутністю на вітчизняному страховому ринку страхових традицій та досвіду страхування, низькою страховою культурою населення та втратою довіри до страхових компаній загалом. Можливо тому, останні дуже рідко рекламують себе та свої послуги, вважаючи рекламу пустим витрачанням коштів.

Неефективність державного регулювання страхового ринку України є вагомим зовнішнім чинником, що впливає на діяльність страхових компаній. Відсутність цілеспрямованої державної політики у сфері страхування та часта зміна державного регулятора призвели до безсистемності розвитку страхового ринку. Як наслідок, на страховому ринку нашої держави галузевий монополізм та протекціонізм стали звичним явищем.

Міністерства та відомства (наприклад, МВСУ, Міністерство інфраструктури України тощо) надають окремим страховим компаніям ексклюзивне право провадження своєї діяльності у відповідній галузі, непоодинокими є випадки, коли банки вимагають від своїх клієнтів застрахувати заставне майно в афільованій з ними страховій компанії. Такі прояви протекціонізму спричиняють монополізацію окремих сегментів страхового ринку та порушення одного з принципів страхування – вільний вибір страховика страхувальником.

Негативним явищем є також функціонування на ринку кептивних страхових компаній для внутрішньокорпоративного обслуговування з метою «невиходу грошей зі системи», тобто, коли акціонери компанії є, як правило, її основними клієнтами, а інші страховики до «системи» не допускаються. Оскільки на страхування «кептивний» страховик приймає, як правило, одні й ті ж ризики, то це призводить до однорідності страхового портфеля, що, своєю чергою, негативно впливає на фінансову стійкість таких страхових компаній, а відтак – на їх безпеку.

Висновки. В сучасних умовах функціонування вітчизняного страхового ринку на ефективність розвитку страхових компаній та рівень безпеки їх діяльності впливає низка чинників, серед яких чільне місце посідають недовіра до страхових компаній та низька купівельна

спроможність потенційних покупців страхових послуг. Відсутність цілеспрямованої державної політики у сфері страхування та часта зміна державного регулятора призвели до безсистемності розвитку вітчизняного страхового ринку, зниження фінансової безпеки страхових компаній та їх неможливості протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам.

1. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія / О.О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2009. – 283 с.
2. Інформація Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Мних М.В. Страхування як механізм надання гарантій підприємницької діяльності та соціального захисту населення: навч. посібник / М.В. Мних. – К.: Знання України, 2004. – 428 с.
4. Страхування: підручник / кер. авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.
5. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А. Чухно // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 4–18.

Тринько Р.И., Жабинец А.И. К вопросу безопасности страховых компаний в Украине.

Рассматриваются вопросы развития страховых компаний в Украине, их роль в обеспечении социальной и экономической свободы населения. Акцентируется на том, что выполняющие защитные функции, страховые компании сами нуждаются в защите. Подчеркивается, что формирование эффективной модели защиты страховых компаний требует всестороннего теоретического и методологического обоснования их деятельности.

Ключевые слова: *безопасность страховой компании, страховой рынок, рынок страховых услуг, угрозы страховым компаниям.*

Trynko R.I., Zhabynets O.J. On the issue of insurance companies' security in Ukraine.

The questions of insurance companies development in Ukraine, their role in ensuring social and economic freedom of the population are reviewed. Performing protective functions insurance companies themselves need protection. It is emphasized that the process of formation an effective model of insurance companies protection requires thorough theoretical and methodological reasoning its activities.

Key words: *insurance company security, insurance market, market of insurance service, the threat of insurance companies.*

Стаття надійшла 15 жовтня 2012 року